

НАСТІЛЬНА КНИЖКА ФОЛЬКЛОРИСТА

Михайло ХАЙ

С.Ф. Грица “Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор”.

Література вітчизняного етномузикознавства минулоріч поповнилася новим навчально-методичним посібником — нарисом видатної дослідниці української народно-музичної традиції С. Й. Грици “Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор”.

Невеличка за обсягом книжка написана в жанрі нарису про два основні предмети етно-

музикознавства: власне музичний фольклор та науку про нього — музичну фольклористику. Навіть в умовах цілковитої відсутності системи розповсюдження наукової літератури по бібліотеках і навчальних закладах України й, водночас, невизначеного накладу даного видання, вона одразу розійшлася. Такий пошвавлений інтерес і зацікавленість, особливо молодого покоління українських інтелектуалів (студентів-

музикантів, філологів, молодих шанувальників фольклору), працею маститої Майстрині дослідницького слова виявилось зовсім не випадковим. Він зумовлений поєднанням невеликого формату та яскравого видання книжки з місткістю та суттю викладеного в ній змісту. У книжці висвітлено надзвичайно різноманітні теми: а) музична фольклористика — “Становлення народознавчих студій”, “Збирання та публікації фольклору”, “Напрями і методи дослідження народної культури”, “Класифікація фольклору. Проблеми текстології”, “Вивчення народного багатоголосся”; б) музичний фольклор — “Стратифікація українського фольклору, його парадигматична природа і родово-жанровий поділ”, “Обрядовий фольклор: календарний цикл”, “Народна епіка: биліни, думи, балади, історичні пісні, духовні вірші та псалми”, “співанки-хроніки”, “Емігрантські пісні-новотвори”, “Гумористично-танцювальна пісенність”, “Пісні літературного походження”, “Народні музичні інструменти”.

Помножений на неабияку наукову компетентність, барвисту сучасну літературну мову та чітко сформульований виклад думки автора, такий методологічно-методичний підхід ставить рецензоване видання в ряд унікальних, сміливих і невідомих досі за глибиною думки й кваліфікованістю аналізу спроб поєднання в одній книжці обох згаданих об'єктів дослідження українського фольклору¹.

Незважаючи на величезний науковий досвід і авторитет авторки, навчально-дидактичний посібник С. Грици позбавлений будь-якого натяку на менторський, повчальний тон, наукову надмірність чи наукоподібну стилістику: текст скрупульозно виписаний у підручковому стилі, що помітно контрастує з глибоко науковими викладками її аналітичних праць. Рівночасно мірило наукової виваженості від цього аж ніяк не страждає.

Для підтвердження сказаного, наведемо порівняльні зіставлення одних і тих самих положень, викладених С. Грицою та відомим і також авторитетним її учнем і послідовником, справжнім майстром науково-методологічного,

методичного і, сказати б, підручкового стилю А. Іваницьким.

У А. Іваницького: “Розвиток музичного мистецтва проходив паралельно з розвитком мислення і мови. Мелодика спершу була глісандуючою. Інтонації вживалися в основному мовні, особливо окличні, командні. Це можна бачити й зараз у деяких жанрах фольклору. Наприклад, говірково-речитативний склад мають наспіви ряду трудових пісень, голосінь, деяких давніх обрядових пісень. Дитячі лічилки і пісеньки також часто засновані на інтонаціях мовлення.

Ці риси первісного мистецтва [тут, напевне, традиції, чи ще точніше, прикладно-утилітарної практики, оскільки мистецтво як художня категорія тоді ще лише формувалося. — М. Х.] пояснюються як значною залежністю від зовнішніх природних умов, так і особливостями первісного мислення: контрастністю, слабкою підготовленістю до виконання логічних, абстрактних операцій. Тому художня творчість і могла здійснюватися тільки під час праці або при виконанні обрядових дій — тобто, повністю залежала від утилітарно-практичних стимулів”².

У С. Грици: “Музична, як і словесна, мова на ранніх етапах еволюції фольклору у кожного народу виявляє доцентрову тенденцію розвитку, об'єднуючи усі види творчості в одне ціле, що узгоджується з епохою синкретизму. Мелодія як звукова субстанція і одна з найважливіших форм чуттєвого сприйняття світу відіграє на цьому етапі роль емоційно-смыслового коду, що максимально утримує інформацію і є знаком відміни середовища. Хоча слово й наспів у пісні становлять нероздільну цілісність, у кожного з цих компонентів є своя траєкторія руху у просторі і часі. Максимальна смыслова узгодженість поміж текстом та мелодією виявляється у родовому поділі фольклору (епос, лірика, драма, гумор, пов'язаний з рухом, танцем). На стадії синкретизму означені родові начала нерозривно переплітаються в обрядах, не виділяючись окремо”³.

Подібні зіставлення можна було б продовжувати, але вже з наведеного помітно, що

положення, які А. Іваницький розкриває завдяки розлогим і часом декларативним реченням, абзацам, або й цілим параграфам, С. Грица формулює стисло, лаконічно й водночас надзвичайно точно, консеквентно. Не витрачаючи зайвої лексики й друкованої площі на розгорнуті наукоподібні викладки, белетристичні описи та інвективи, автор у своєму тексті неначе абсорбує й акумулює всю потужність змістової та поняттєво-семантичної означеності розглядуваних фольклорних явищ. Такою самою ясністю, простотою (не спрощеністю), скромністю, повнотою, послідовністю викладу вирізняються вдало продумані й представлені в навчальному посібнику фото та нотні приклади.

Як показала практика апробації автором цих рядків обох підручників (С. Грица та А. Іваницького), у першому випадку порівняно невеликий посібничок С. Грица досягає вражаючого результату саме завдяки лапідарності й точності невідомих студентам-філологам музичних означень викладу, а в другому, окрім вище зазначеного, допомагає студентам-іноземцями долати труднощі в опануванні основ української мови і, ширше, культури.

У читача може виникнути цілком слушне запитання: чи є у рецензованій роботі вади, похибки та недоробки? Напевне є. Але й вони, як це не дивно, нерідко спрацьовують на найбільшій чесноті посібника: наукову уваженість, послідовність і простоту, повноту й дохідливість його змісту. Так, наприклад, розглядаючи народний музичний інструментарій українців, С. Грица толерантно й спокійно, з

почуттям власної гідності й поваги до молодших колег-етноінструментознавців, відсилає читача до праць останніх⁴. Таким чином, рецензоване видання становить не лише наукову та навчально-дидактичну цінність, а й слугує прикладом високого морально- та науково-етичного чину автора.

Видання художньо й поліграфічно вдало оформлене (порівняно з попередніми етномузикознавчими опусами тернопільського "Астону" за відповідальною редакцією д-ра мистецтвознавства, проф. О. Смоляка, що засвідчує безсумнівний ріст видавництва загалом). Дизайн обкладинки приємним бузково-фіалковим тоном та майстерно стилізованим під вишиваний квітковий рушник орнаментом напрочуд м'яко, лагідно й щиро гармоніє зі змістом самої книжки. А контур старосвітської бандури неначе знічев'я нагадує читачеві про основний предмет досліджень авторки. Якість паперу, друку, верстки і, загалом, поліграфії теж не викликає застережень. Зручний формат книжки надає в своєрідного "фольклористичного молитвенничка", з яким щодня має спілкуватися кожен фольклорист-початківець. І не тільки...

Вихід у світ актуального фольклористичного посібника проф. С. Грица, поряд із його непересічною науковою вартістю, засвідчив велику потребу, окрім великих фольклористичних монографій та збірок, також і у виданнях "малої форми": фольклорних словників, енциклопедичних довідників тощо.

¹ Книжку М. Гордійчука "Фольклор і фольклористика" тут до уваги не беремо, оскільки вона має не науковий, а радше популярно-публіцистичний характер.

² Іваницький А. Український музичний фольклор. – Вінниця, 2004. – С. 8.

³ Грица С. Українська фольклористика XIX – початку XX століття і музичний фольклор. – К.; Тернопіль, 2007. – С. 57, 58.

⁴ Там само. – С. 135. Оцінка етноінструментознавчих "досягнень" фольклористів-етноінструментознавців не входить у завдання цієї рецензії, хоч і становить значний інтерес для окремого розгляду.